

BEVEZETÉS

Kis-Küküllő vidéke – ismeretlen föld.

Bethlen Miklós XVII. századi, vagy Fogarasi Sámuel száz évvel későbbi önéletírásában az egész vidéknek csupán főúri kastélyait, illetve lelkészi parókiáit ismeri. Marosszékből Aranyosszékre vivő útján Orbán Balázs is csak épp érintette a vidék néhány faluját, és jellemző, hogy sok évtizedes tevékenysége alatt az Erdélyi Néprajzi Múzeum sem tett egyetlen gyűjtőutat a vidéken, amely Viski Károly, majd Gunda Béla két világháború között megjelent néprajzi táj-felsorolásából is kimaradt. Két neves néprajzkutatónk, Wlislócki Henrik és Ősz János hamvait takarja – Bethlenszentmiklóson, illetve Királyfalván – az a Kis-Küküllő menti föld, amelyet azonban tevékeny kutatóként már nem taposott a lábuk...

A vidéket magába foglaló hajdani Küküllő vármegye hosszú századokon át az egyetlen városközpont nélküli megyénk; a tengelyét képező Kis-Küküllő völgye pedig Erdély központja felől a marosszéki bükkös-fenyves havasok közé vezető zsákutca volt. Igaz, ennek tulajdonítható, hogy átvonuló és városokat prédáló ellenséges hadak is elkerülték, s így lakossága is állandóbb maradt, mint pl. a Maros vagy a Szamos mentén. Ugyanakkor viszont a különböző utazók itinerárumaiból is kimaradt a vidék, és helybeli megyei hivatalok, levéltárak, nagyobb iskola, könyvtár és nyomda, illetve ezek körüli értelmiségi élet híján nem akadt saját krónikása, földjének, gazdaságának, helységeinek, lakóinak számbavevője, leírója.

A vidék népe rendszerint hol az északi mezsgyéjén Erdély ütőerét alkotó Maros, hol a déli határán folyó Nagy-Küküllő völgyében sorakozó városok és mezővárosok – Marosvásárhely, Radnót, Ludas, Marosújvár, Nagyenyed, Gyulafehérvár, illetve Kiskapus, Medgyes, Erzsébetváros, Segesvár, Székelykeresztúr – vásárait látogatta. E forgalmas városfűzér számára a Kis-Küküllő mentén, azaz a Vízmelléken települt hosszú falusor és az ettől északnyugatra eső hegymegetti falucsoportok jelentették a „vidék”-et. Az itteni kiemelkedőbb települések – Balavásár, Bonyha, Dicsőszentmárton, Küküllővár, Bethlenszentmiklós és Balázsfalva – vásárai jobbra helyi jelentőségük maradtak, s bár a környékbeli román, magyar és szász falvak lakosságának állandó találkozóhelyei voltak, sokáig egyikük sem vált az egész vidék népi kulturális arculatát meghatározó erőteljes központtá.

Utóbbiak vásároshelyei közül hosszú időn át csak a 75 km hosszú völgyszakasz közepe táján fekvő kis birtokközpont, megye- és esperesi székhely, Küküllővár rendelkezett élénkebb sokadalmakkal (vásárokkal) s kisiparosai révén némi városias jelleggel is. A folyó torkolatánál fekvő Balázsfalva a görögkatolikus egyház révén a XVIII. század közepétől vált (jelentéktelen birtokközpontból) a környékbeli románság kulturális központjává. Végre, az 1870-es években történt megyerendezéstől, a központi helyet elfoglaló és egyben fontos útkereszteződésnél is fekvő s így az egész vidék természetes központjából új megyeszékhelynek kijelölt Dicsőszentmárton indult gyors fejlődésnek. A környékbeliek által egyszerűen „Dicső”-nek nevezett község hamarosan nemcsak a legforgalmasabb városhely lesz, az egész vidék népet mozgásban tartó öt országos sokadalom színhelye, hanem a század végétől már „a vidék egészséges hangján” szóló hetilapja is van, a *Kisküküllő*. E

lap munkaközösségéből emelkedett ki az első világháború éveiben a „vidéki jakobinus” Sipos Domokos, akinek kiváló írói tehetsége és szervezőereje eredményeként a kis városka a 20-as években a szülőfölddel elkötelezett s az erdélyi románok, magyarok és szászok termékeny együttélését hirdető, mélyen humanista és radikális transzilván irodalom egyik bölcsőhelye lesz.

Azonban Sipos fellépéséig s részben még a 30-as években is Dicsőben a hangadó jobbára az itt található környékbeli dzsentri volt. E trespert légkör nyilvánvalóan nem kedvezett annak, hogy a helyi értelmiségiek közül valaki is a környék bármilyen „felfedezését” kezdeményezze. A két világháború közötti években a Kis-Küküllő vidékéről valamelyes híradással jelentkezők – mint pl. Illyés Géza, Pál Tamás, Fábrián Béla, Bitai B. Pál – falun dolgozó értelmiségiek voltak.

Ilyenformán, a Kis-Küküllő vidéke táji, történeti és népi sajátosságai iránti érdeklődés kezdetei után nyomozva, helybeli kísérletekre alig akadunk. Az első publikált adatokat ez esetben is egyes kolozsvári kutatók munkáiban fedezzük fel, így mindenekelőtt Kelemen Lajos és Szádeczky Lajos még század eleji művészettörténeti közléseiben, majd a két világháború közötti évekből főleg Szabó T. Attila és Herepei János faépítészetre vonatkozó levéltári adatai között, valamint a Haáz–Palotay–Szabó T.-féle múzeumi hímezskatalógus utalásai sorában. A második világháború után néhány dolgozatomban jelentkeznek az első itteni közvetlen gyűjtésen alapuló néprajzi adatok (a tüzelőre, viseletre és mágiára), s ugyancsak saját munkám a címében is immár Kis-Küküllő menti első néprajzi tanulmány (a táj népi építkezésének alakulásáról).

A Kis-Küküllő vidéki magyarság néprajza szempontjából a Vízmelléke hosszú falusora kiegészül a hegymegetti (Ózd-völgyi) falvakkal, és több vonatkozásban ugyancsak rokon falucsoportként jöhet számításba a Kis-Küküllő és Maros közén kissé távolabb eső Lapád és a szomszédos helységek. Mivel e falucsoport egykor Alsó-Fehér megyéhez tartozott, a nagyenyedi kollégium múzeuma néprajzi gyűjteményének tanár gondozói – az első világháború előtt Lázár István és Szilády Zoltán, majd pedig Vita Zsigmond – gyűjtőkörzetéhez számított. Lázárnak főleg a népi gazdálkodásra és öltözetre, Sziládynak a tűzhelyre, Vitának pedig a borászatra vonatkozó megfigyelései értékesek. Tárgyi és társadalomnéprajzi megfigyeléseket is tartalmaz Horváth István „írói falurajza” Ózdról.

Bármely néprajzi táj, csoport kutatásában igen hasznos az együttélő vagy szomszédos más nemzetiségű népesség néprajzáról nyerhető minden információ. A környékbeli románságot illetően, Ioana Armășescu szöttesmin-tákat tárgyaló, nemrég megjelent dolgozata kivételével, a kutatás még nélkülözi az általános tájékozódásra alkalmas adatközléseket*. E tekintetben tudnunk kell, hogy a román vagy szász bibliográfiákban „Tîrnavele”, illetve „Kockelland” helymegjelöléssel szereplő munkák általában a Nagy-Küküllőtől délre eső, ennek vízgyűjtő területére, egyes kutatók értelmezésében pedig egész a Fogarasföldre terjedő vidékre vonatkoznak. Nem téveszthet meg az sem, hogy némely székelyföldi leírásban is szerepel a két Küküllő felső völgye. Kétségtelen viszont, hogy a több oldalról történő néprajzi feltárások, közlések az egész kiterjedt terület egyre alaposabb tudományos megismerésének közös célját szolgálják.

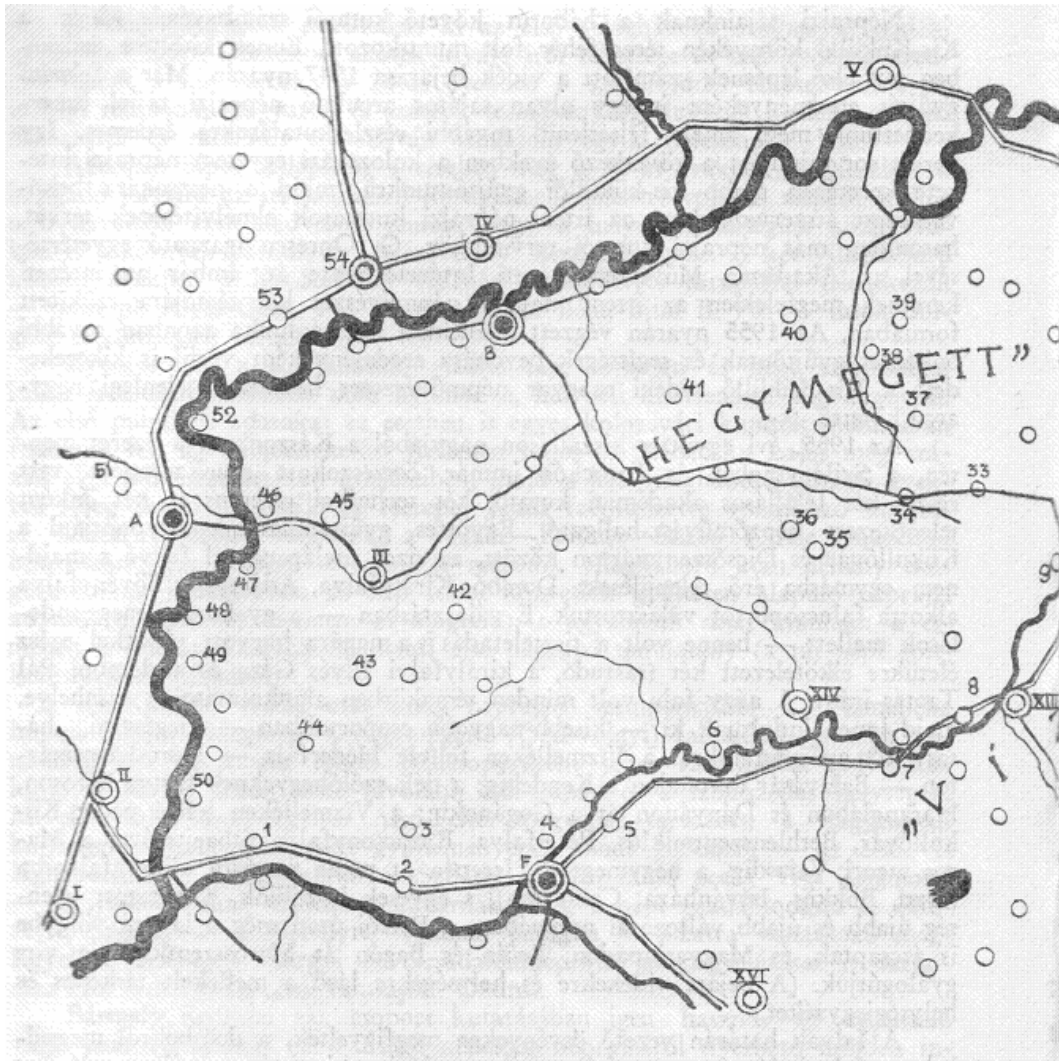
* A szakirodalmat lásd a kötet végén.

Néprajzi tájainknak a háborút követő kutatói számbavétele idején a Kis-Küküllő környékén térszerű fehér folt mutatkozott. Ennek kitöltése érdekében tett első lépésnek számított a vidék bejárása 1947 nyarán. Már a felszíni gyűjtés eredményeként is egy olyan sajátos arculatú néprajzi tájjal ismerkedhettünk meg, amely feltétlenül további részletkutatásokra érdemes. Így került sor mindjárt a következő években a kolozsvári egyetem néprajzi intézete keretében újabb kis-küküllői gyűjtőutunkra, majd a nemsokára bekövetkezett átszervezésekkel az itteni néprajzi kutatások elmélyítésének tervét, hasonlóan más néprajzi kutatói tervünkhöz, G. Oprescu igazgató egyetértésével az Akadémia Művészettörténeti Intézete vette át, ámbar az intézeti keretnek megfelelően az itteni magyar népművészet két témájára szűkített formában. Az 1955 nyarán végzett akadémiai kutatómunka azonban további önkéntes gyűjtőutak és segítségek bevonása eredményeként végül is kikerekedett a Kis-Küküllő vidéki magyar népművészetet bemutató jelenlegi négyarcú kötet.

Az 1955. évi együttes kiszálláson nagyjából a Kászonban, a Szeret menten, a Szilágyságban és Torockón immár összeszokott munkacsoport vett részt: két félállásos akadémiai kutató, két technikai referens és két önként jelentkezett képzőművész-hallgató. Együttes gyűjtőmunkánk súlypontjával a Küküllővár és Dicsőszentmárton között, az ózdi útélágazásnál fekvő s majdnem egymásba érő települések: Dombó, Királyfalva, Adámos és Sövényfalva alkotta falucsoportot választottuk. E választásban – a gyakorlati megfontolások mellett – benne volt a tiszteletadás is a magára hagyott vidékkel egész életükre elkötelezett két írástudó, a királyfalvi Illyés Géza és a dombói Pál Tamás iránt. A négy falu volt minden témakörben alapkutatásaink színhelye, majd innen indultunk ki – kisebb-nagyobb csoportokban – kiegészítő, „határjáró” gyűjtőutainkra: a Vízmelléken felfelé Héderfája – Kóródszentmárton – Balavásár útvonalon a Kendekig; a déli szőlőhegyeknek tartva Sároson, Haranglábán és Dányánon át a Gogánokig; a Vízmelléken lefelé pedig Küküllővár, Bethlenszentmiklós, Péterfalva, Karácsonyfalva útbajjításával a Maros menti Vajasdig, a hegymegetti Herepén át pedig az ózdi völgy falvaiba (Ózd, Bükkös, Istvánháza, Csekelaka), s egyesek közülünk, a kutatott jelenség újabb és újabb változatai nyomában, a Forrói úton még a lapádi völgybe is átsaptak, és Magyarlapádon, Becén és Bagón át Marosszentkirályig vitt gyalogútjuk. (A bejárt vidékekre és helységekre lásd a mellékelt térképet és helységjegyzéket.)

A falvak határán vezető ösvényeken megfigyeltek, a dombokról megpillantott falvak látványa, a régi portákra való betekintések, a szállást adó parasztgazdákkal való esti beszélgetések, a falusi vének által mesélt történetek, a helyi levéltárak régi feljegyzései, valamint egyes „világlátottabbak” és a nyitott szemű helyi értelmiségiek felvilágosításai alapján külön kutatás nélkül is kirajzolódottak a táj hagyományos népi műveltsége s népművészete természeti-gazdasági-kulturális kereteinek, feltételeinek, alapjainak sajátos körvonalai.

A Kis-Küküllő vidéke általában termékeny határu falvainak acélos búzát termő szántói és kövér rétjei, legelői voltak, melyeken nagyszarvú fehérmarhát s itt-ott bivalyat is tenyésztettek, az első világháború óta pedig faj szimentálit tartanak. A századok folyamán egyre fogyatkozó tölgyesek makkján disznót hizlaltak, és a kőben szűkölködő vidéken (csupán Sároson van keményebb homokkő, másutt legfennebb pala) az egykor általános paticsfalú épü-

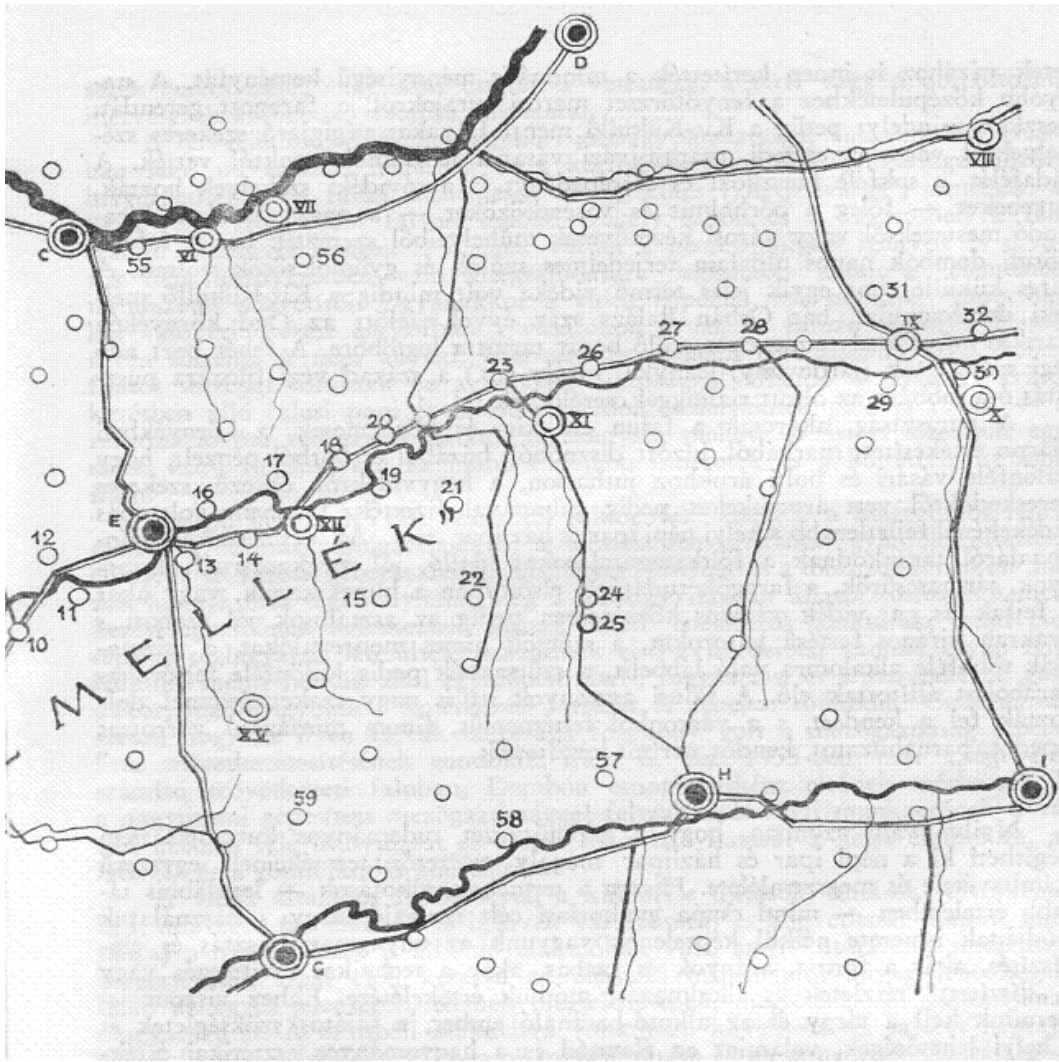
A Kis-Küküllő vidéke. A kutatómunka során érintett és a kötetben említett helységek közül a városok betűkkel, a fontosabb vásáros községek római számokkal, a többi falu arab számokkal jelölve. Megjegyzendő, hogy egyes helységek neveinek a helybeliek rövidebb (jelzős, első tag nélküli) alakváltozatát használják.

A térképvázlaton megjelölt helységek jegyzéke

A. Nagyenyed (Enyed) – Aiud; B. Marosújvár (Újvár) – Uioara; C. Radnót – Iernut; D. Marosvásárhely – Tîrgu-Mureş; E. Dicsőszentmárton (Dicső) – Tîrnăveni; F. Balázsfalva – Blaj; G. Medgyes – Mediaş; H. Erzsébetváros – Dumbrăveni; I. Segesvár – Sighişoara.

I. Vajasd – Oiestia; II. Tövis – Teiuş; III. Magyarlapád (Lapád) – Lopadea Nouă; IV. Székelykocsárd (Kocsárd) – Războieni; V. Marosludas (Ludas) – Luduş; VI. Marosugra (Ugra) – Ogra; VII. Kerélszentpál (Szentpál) – Sînpaul; VIII. Nyárádszereda – Miercurea-Nirajului; IX. Balavásár – Bălăuşeri; X. Nagykend – Chendul Mare; XI. Bonyha – Bahnea; XII. Vámosgálfalva (Gálfalva) – Găneşti; XIII. Küküllővár – Ceta-tea-de-Baltă; XIV. Bethlenszentmiklós (Szentmiklós) – Sîmniclăuş; XV. Magyarsáros (Kis-sáros, Szondasáros, Sáros) – Şaroş; XVI. Hosszúaszó – Valea-Lungă.

1. Maroscsesztve (Csesztve) – Cistei; 2. Alsókarácsonyfalva (Karácsonyfalva) – Cră-

ciunelul-de-Jos; 3. Búzásbocsárd – Buceardea Grînoasă; 4. Péterfalva – Petrisat; 5. Szancsal – Săncel; 6. Magyarbénye (Bénye) – Biia; 7. Zsidve – Jidvea; 8. Boldogfalva – Sîntamaria; 9. Királyfalva – Crăiești; 10. Sövényfalva – Cornești; 11. Ádámos – Adamuş; 12. Dombó – Dîmbău; 13. Borzás – Borzaş; 14. Szőkefalva – Seuca; 15. Harangláb – Hărănglab; 16. Csüdötelve – Cuştelnic; 17. Pócsfalva – Păucea; 18. Abosfalva – Abuş; 19. Désfalva – Deaj; 20. Mikefalva – Mica; 21. Csávás – Ceuaş; 22. Dányán – Daia; 23. Héderfája – Idrifaia; 24. Gogánváralja (Váralja) – Goganvarolea; 25. Gogán – Gogan; 26. Széplak – Suplac; 27. Vámosudvarhely – Odrihei; 28. Kóródszentmárton (Szentmárton) – Sînmartin; 29. Egrestő – Agrişteu; 30. Kiskend – Chendul-Mic; 31. Göcsfalva – Găieşti; 32. Kelementelke – Călimăneşti; 33. Herepe – Herepea; 34. Sülye – Şilea; 35. Medvés – Medveş; 36. Szentbenedek – Sînbenedic; 37. Magyarózd (Ózd) – Ozd; 38. Bükkös – Bichiş; 39. Istvánháza – Iştihaza; 40. Cselakela – Cecălaca; 41. Hari – Hiria; 42. Fugad – Ciuguzel; 43. Magyarbecse (Bece) – Beţa; 44. Solymos – Şoimuş; 45. Magyarbagó (Bagó) – Băgău; 46. Csombord – Ciumbrud; 47. Marosszentkirály (Szentkirály) – Săncrai; 48. Tompaháza – Rădeşti; 49. Lőrincrév – Leorinţ; 50. Magyarkapud (Kapud) – Căpuđ; 51. Felenyed – Aiudul-de-Sus; 52. Marosgombás (Gombás) – Gămbaş; 53. Marosdécse (Décse) – Decea; 54. Felvinc – Vinţul-de-Sus; 55. Maroscsapó (Csapó) – Cipău; 56. Búzásbesenyő – Beşineu; 57. Nagyernye – Ernea; 58. Küküllőalmás – Almaş; 59. Küküllőpócsfalva – Păucişoara.

letek vázához is innen kerítették a minimális mennyiségű keményfát. A nagyobb középületekhez a fenyőtörzset marosi tutajokról, a faragott gerendát, deszkát, zszindelyt pedig a Kis-Küküllő menti falvakat végigjáró szekeres székelyektől vagy az enyedi, marosújvári vásárra jövő mokányoktól vették. A ládafélét, a sokféle faeszközt és cserépedényt is a sóvidéki székelyek hozták, egyebeket – főleg a bőrhalmot és vaseszközöket – a nagyvásárokon kirakodó mesterektől vagy városi kézművesek műhelyeiből szereztek be. A falvak körüli dombok napos oldalain terjedelmes szőlők és gyümölcsösök voltak. A híres küküllői bor egyik jeles termő vidéke volt mindig a Kis-Küküllő melléki dombvonulat, bár Orbán Balázs száz évvel ezelőtt az Ózd környékén karikás műveléssel termesztett szőlő borát tartotta legtöbbré. A fehér bort adó régi szőlőfajták (járdovány, leányka, király stb.) a század végi filoxera pusztítás óta jobbra az oltott rizlinggel cserélődtek fel.

A parasztság, akárcsak a falun élő kis- és köznemesek, a környékbeli piacon értékesített marhából, hizott disznóból, búzából és borból pénzelt, hogy különféle vásári és bolti árukhoz juthasson, a hegyvidékről érkező szekeres kereskedőktől vett árucikkeket pedig gabonával fizették. De nem volt más vidékekénél fejletlenebb a helyi népi ipar és háziipar sem. Az ácsmesterség színvonaláról tanúskodnak a földcsuszamlásokat kiálló, jól megkontsruált fatornyok, jármascsurók, a faragók tudásáról elsősorban a hímes kapuk, vagy akár a fejfák is, a vidék vásáros községeiben pedig az asztalosok jól szabott s gyakran virágos festésű bútorokat, a szűcsök hímes mejjrevalókat, a csizmadíák többféle alkalomra való lábbelit, a szűrszabók pedig különféle felsőruhadarabokat állítottak elő. A falusi asszonyok itt is nagy szakértelemmel dolgozták fel a kendert, s a vászonból fehérneműt, finom mintázatú varrottas lepedőt, párnahuzatot, kendőt, terítőt készítettek.

Nyilvánvaló azonban, hogy a népművészet tudományos kutatóját nem elégítheti ki a népi ipar és háziipar mégoly tetszetős termékeinek egyszerű számbavétele és megsejmlélése. Hiszen a termékek, alkotások – legalábbis tágabb értelemben – mind csupa gyakorlati célt szolgáló tárgy, s használatuk módjának ismerete nélkül képtelenek vagyunk az anyagmegválasztás és előkészítés, akár a forma, arányok és szabás, akár a technikai kivitelezés vagy a „díszített” részletek és alkalmazási módjuk értékelésére. Ehhez viszont ismernünk kell a tárgy és az alkotó-használó ember, a sajátos szükségletek és a helyi lehetőségek, valamint az életmód és a hagyományos esztétikai értékrend kapcsolatrendszerét s mindezek időbeli változásait és térbeli változatait. Kutatómunkánk a minket érdeklő tárgyi világ feltárását és rögzítését követően (leírás) elsősorban épp e vonatkozások megismerését célozta.

Az egyes elemek, tárgyak gyakorlati szerepe és esztétikai értéke szempontjából egyaránt múlhatatlanul szükséges pontos helyük meghatározása a velük összefüggő elemek, tárgyak együttesében. Egy-egy helyesen megragadott ilyen együttes – mindegy, hogy strukturális modellnek, összefüggésrendszernek, vagy csak egyszerűen tárgycsoportnak nevezzük – a maga bonyolultabb egységében ugyancsak egyedülálló esztétikai élményt nyújtó komplex műalkotás. Ez jut kifejezésre már a kötet négyes tagolásában: az építkezés, lakásbelső, szöttes és varrottas, öltözet fejezetekben. De ezeken belül is ott vannak az olyan egymás mellé, fölé vagy alá rendelt együttesek, mint pl. a település, a telek (udvar), vagy a cinterem, a lakóház beosztása, az egyes helyi-

ségek berendezése, vagy akár csupán a vetettágy, a férfi vagy a női öltözet, illetve ezek különböző alkalmi változatai.

A Kis-Küküllő vidékének egykori jobbágyparasztsága, valamint a falvakban lakó udvarházas nemesség és a környékbeli városok polgársága között helyezkedtek el a falusi kismesek és egytelkes („hétszilvafás”) nemesek, a kelet felől szomszédos falvak szabad székely lakói, és a vásároshelyek fél-szabad kézműves rétegei. E rétegek voltak a nemesi-polgári igények és divatok népi környezetben való integrálódására leginkább alkalmas elemeinek természetes közvetítői. Ugyanakkor a vidék népének más néprajzi csoportokkal való érintkezése elsősorban a vásárokon és az itt faluzó szekeres árusok révén történt. A népi anyagi, közösségi és szellemi élet állandó fejlődésében fontos szerepet töltöttek be a helybeli lakossággal állandó és intenzív érintkezésben álló falusi papi és tanítói családok, amelyeknek példája révén – a reformáció óta rendszeres oktatói tevékenység mellett – itt is kialakult egy széles körű fogékonyság az újabb és újabb ismeretek és a különféle újítások iránt.

Így pl. már a XVIII. századtól mindenfelé áttértek a kétfordulós rendszerről a hármas váltógazdaságra; a terméketlen oldalakat gyümölcsösítették; elterjedt a városi géberes fedél, kéményes füstfogó és a többszobás nemesi házak kétfelé fűtő téglakályhája; még a jobbágyvilágban állatbiztosító és temetkezési egyesületek keletkeztek, kottát ismerő énekkarok alakultak, majd cserép és téglagyárak létesültek; századunk első évtizedeiben vannak olyan Kis-Küküllő menti falvak, ahol egyidőben hitel-, fogyasztási és tejszövetkezet, gazdakör, tűzoltóegyesület, temetkezési társulat és zenekar működik. Csak természetes, hogy az ilyen falvak lakossága fogékony volt a mezőgazdaság szocialista szövetkeztetésének gondolata iránt is. Az 1955-ben már „rég”-nek számító Szövetkezeti faluban, Dombón etnográfusként elsőnek mérhettük le a nagyüzemi gépesített mezőgazdasággal felszabaduló férfi munkaerőnek a városi üzemek felé irányulását és ennek sokoldalú hatását a helyi életmódra, az igények és a gondolkodás alakulására.

A vidék általános fejlődésével, a különféle újítások, hatások következtében, közvetve (az életmód és igények változására) és közvetlenül (kapott mintákra) a népművészet is állandó alakulóban volt, amit kutatásunk során nem tévesztettünk szem elől, keresve az elérhető információs anyag lehetőségein belül az egyes jelenségek, elemek megjelenésének, meglétének és változásának magyarázatát. A múltbeli alakulásra vonatkozó következtetés sajátos néprajzi eljárásán túl – fejlődési változatok megállapítása és az átmenetek vizsgálata – az egyes témakörökben felhasználtuk a változások 1955-ben még élő tanúinak visszaemlékezéseit. Ezeket a kutatás egyes területein még sikerült megnyújtanunk a falusi levéltárak adataival. A táji sajátosságok és helyi változataik meghatározásához alapvető feltétel volt a vidék bejárása, s ennek során a magyar lakosságú falvak mellett a román és szász falvak felkeresése is. Az így szerzett ismeretek, kiegészítve más környező vidékekről származó saját tapasztalatokkal és szakirodalomból vett adatokkal, meglehetősen alapot nyújtanak a tájak és etnikumok közti kapcsolatok megfigyeléséhez is.

A jelenségeknek eme időben és térben való figyelése során kitűnik, hogy a Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet korántsem „magától” lett és nem elszigetelten alakult. Sajátos arculata a helyi természeti-gazdasági-történeti körülmények és a környező néprajzi tájak koordináta-rendszerében mérhető le, rajzolódik ki és értelmeződik. A maga módján ez jut kifejezésre a helyi

szólásmondásban is, amely szerint a Napot reggel a székelyek taszítják fel favillával a Kis-Küküllő vidékének egére, majd onnét este a mokányok húzzák juhfogóval a hegyeik mögé. A vidék tengelyét képező folyóvölgy s a rajta haladó főút kelet-nyugati iránya valóban szorossá tette a keletre, illetve nyugatra eső hegyvidékekkel való természetes, kölcsönös gazdasági kiegészítésen nyugvó kapcsolatot.

A Kis-Küküllő vidék magyar népművészetének egészében a különböző irányú, vonatkozású és jelentőségű kapcsolatok, hatások, azonosságok felmutatása korántsem „gyengítheti” a helyi vonások meghatározó erejét. A néprajztudományban általános érvényű megfigyelés, hogy minden közös eredetű jelenség (vagy átvétel) az időben és térben változó környezethez hasonulása folyamán sajátosan más lesz, mint eredetije volt. Egy másik alaptétel pedig, hogy még az azonos elemek is (pl. egyazon műhely termékei) más-más kapcsolatrendszerben különböző, sajátos értéket és értelmet nyernek. Ezért van, hogy a népművészet kutatóját nem is annyira maguk az egyes elemek érdeklik, hanem sokkal inkább az ezekből összeálló együttes, kompozíció s az így mutatkozó sajátos értékrend.

Hogy ennek megragadása a kutatóknak mennyire sikerült, törekvésükön nem múlt. Viszont kutatómunkánk szokatlan körülményeiről sokat mondhat az a tény, hogy kis-küküllői viszonylatban nemcsak a néprajz területén számít úttörésnek, de nem előzték meg más – történeti, közgazdasági, emberföldrajzi vagy statisztikai – feldolgozások, monográfiák sem. Elsősorban ennek tulajdoníthatók az esetleges hiányosságok, bizonytalanságok. Ugyanakkor viszont épp e kezdeményező, felfedező voltában áll munkánk egyik legfőbb jelentősége is.

Ezért is ajánljuk könyvünket a népművészet barátai mellett mindazoknak, akik honismeretüket, a térszülőföld képét most ennek egy mindeddig ismeretlen részletével szándékoznak kiegészíteni.

1976

DR. KÓS KÁROLY

Gálfalvi János küküllődombói iskolarektor által 1786-ban másolt kottás Graduale egyik kezdőbetűje.